

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: "Розвиток безготівкових банківських розрахунків"

Здобувача вищої освіти II (магістерського) рівня вищої освіти, II курсу, ФМБз-23-1 групи спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок освітня програма «Управління процесами у сфері банківського бізнесу»

(підпис) _____ Луценко Карини Віталіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)
Науковий керівник _____
(підпис) ----Пернарівський Олександр Васильович-- к. держ. упр. доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми _____
(підпис) Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «16» 01 2025 № 11

Завідувач кафедри _____
(підпис) Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 11

13.02.2025р.

(дата)

[підпис]
(підпис відповідальної особи)

Результати перевірки

до захисту
(до захисту, на доопрацювання)

03.02.2025р.

(дата)

[підпис]
(підпис)

Результат захисту

до свідчення
(оцінка)

13.02.2025р.

(дата)

[підпис]
(підпис)

Голова комісії:

[підпис]
(підпис)

Гришавська О.І.
(ініціали, прізвище)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

Петрівський О.В.
(ініціали, прізвище)

Гус. А.П.
(підпис)

Гурманов Р.О.
(ініціали, прізвище)

[підпис]
(підпис)

Підсорожна Л.Г.
(ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				13.02.2025р.
1.Доповідь	від 0 до 10	9		Теремасівська О.І.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		Пермарівський О.В.
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		Баранов Р.О.
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	8		Підсогонна Л.Г.
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		Пришостка Л.В.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 45 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5 (відмінно)	13.02.2025р.	Теремасівська О.І. Пермарівський О.В. Баранов Р.О. Підсогонна Л.Г. Пришостка Л.В.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра фінансових ринків та технологій

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма «Управління процесами у сфері банківського бізнесу»

Затверджую

Завідувач кафедри фінансових ринків та технологій



Олена Береславська

« 12 » листопада 2023

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Луценко Карина Віталіївна

- Тема кваліфікаційної роботи (проекту): "Розвиток безготівкових банківських розрахунків".

Затверджена наказом ректора від 26.12.2023 р. № 1732

- Строк здачі закінченої роботи – 01.11.2024.

- Мета роботи полягає в аналізі системи безготівкових розрахунків в Україні.

Об'єкт дослідження: система безготівкових розрахунків в Україні.

Предмет дослідження - теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування та розвитку системи безготівкових розрахунків.

Орієнтована база дослідження – інформація з офіційних джерел, включаючи закони України, статистичні дані Міністерства фінансів, статистика Національного банку України, результати досліджень безготівкових розрахунків.

- Вихідні дані до роботи – фінансові показники та операції Національного банку України, основні показники діяльності банків Міністерства фінансів, стан та аналіз безготівкових розрахунків.

- Перелік графічного матеріалу – 11 таблиць, 10 рисунків та 1 додаток.

- Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

1.1 Сутність та класифікація безготівкових розрахунків.

1.2 Методи та інструменти дослідження системи безготівкових розрахунків.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

2.1 Динаміка та показники розвитку безготівкових розрахунків в Україні.

2.2 Аналіз діяльності основних учасників ринку безготівкових розрахунків.

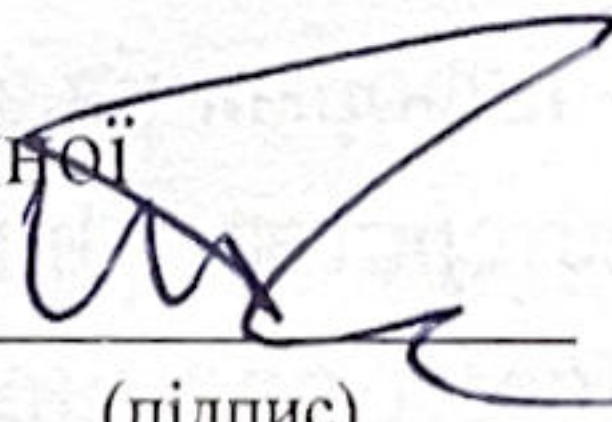
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

• Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	30.10.2024 р.	12.10.2024 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	15.11.2024 р.	01.11.2024 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-30.12.2024 р.	30.12.2024 р.
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	11-16.12.2024 р.	16.12.2024 р.
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-10.01.2025 р.	10.01.2024 р.
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	18.11.2024 р.- 12.12.2024 р.	22.11.2024 р.
7	ЗАХИСТ	12-13.02.2025 р.	12.02.2025 р.

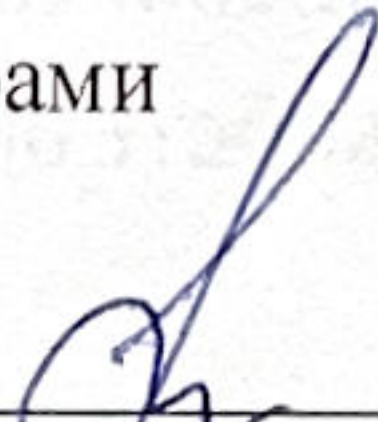
• Дата видачі завдання 15.12.2023 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)


(підпис)

Пернарівський О.В.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми


(підпис)

Береславська О.І.
(прізвище, ініціали)

1. Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти


(підпис)

Луценко К.В.
(прізвище, ініціали)

ВІДГУК КЕРІВНИКА ВИПУСКНОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
«РОЗВИТОК БЕЗГОТІВКОВИХ БАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ»
ЛУЦЕНКО КАРИНИ ВІТАЛІЇВНИ

Сучасний розвиток економіки характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки та паперових платіжних документів, переходом на нові платіжні інструменти та сучасні платіжні технології. В таких існує гостра потреба у вивченні та вдосконаленні механізмів здійснення безготівкових розрахунків усіма учасниками ринкових відносин. Вищезазначене вказує на те, що тема роботи є актуальною.

Робота складається з трьох розділів. У першому розділі досліджуються сутність та класифікація безготівкових розрахунків, а також методи та показники для оцінки стану системи безготівкових розрахунків. Другий розділ присвячено аналізу системи безготівкових розрахунків в Україні. В третьому розділі проаналізовано перспективи розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні та розроблено пропозиції щодо її вдосконалення.

В процесі виконання роботи Луценко К. В. зарекомендувала себе відповідальною студенткою, проявила належний рівень знань щодо системи безготівкових розрахунків. Кваліфікаційна робота магістра в цілому є самостійним дослідженням автора, містить ілюстративний матеріал, який дає змогу глибше розкрити її зміст. Висновки та рекомендації, запропоновані в роботі, є достатньо обґрунтованими.

Разом з тим слід зазначити, що кваліфікаційна робота магістра не позбавлена певних недоліків: деяка інформація є дещо застарілою, є певні недоліки в оформленні роботи та списку використаних джерел.

Дана випускна кваліфікаційна робота в цілому відповідає встановленим вимогам і може бути допущена до захисту з високою оцінкою.

Керівник кваліфікаційної роботи
к.е.н., доц.



Пернарівський О. В.

Висновок кафедри про випускню кваліфікаційну роботу

Випускна кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Луценко К. В. після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «10» листопада 2024 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри


(підпис)

Григорівська О. І.
(прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувача вищої освіти Державного податкового університету

Луценко Карина Віталіївна

Розвиток безготівкових банківських розрахунків

(назва теми)

Актуальність дослідження обумовлена стрімким розвитком цифрових технологій у фінансовій сфері, зростанням популярності безготівкових розрахунків та необхідністю вдосконалення платіжної інфраструктури України. В умовах цифровізації економіки, міжнародної інтеграції та сучасних викликів, таких як кіберзагрози та фінансова інклюзія, вивчення розвитку безготівкових розрахунків є важливим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Наукова новизна роботи у комплексному підході до аналізу, що містить комплексний підхід до аналізу системи безготівкових розрахунків. Автор розглядає сучасні інструменти цифрових платежів, оцінює ефективність їхнього застосування та аналізує перспективи розвитку даної системи в Україні. Значну увагу приділено питанням кібербезпеки, регулювання фінансових технологій та можливостям інтеграції цифрових валют у платіжну систему країни. Важливим аспектом дослідження є порівняльний аналіз міжнародного досвіду, що дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо можливих напрямів вдосконалення безготівкових платежів в Україні.

Якість проведеного аналізу виконано на високому рівні. У роботі представлено значний обсяг статистичних даних, що підтверджується відповідними таблицями, графіками та діаграмами. Використано методи економіко-математичного моделювання, що дозволило сформулювати прогнози розвитку безготівкових платежів. Табличний матеріал добре структурований, що полегшує розуміння викладеної інформації.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична значущість. Робота містить добре обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення системи

безготівкових розрахунків в Україні. Запропоновані заходи включають розширення платіжної інфраструктури, підвищення фінансової грамотності населення, посилення кібербезпеки та впровадження цифрових технологій у сфері платежів. Висновки мають високу практичну значущість і можуть бути використані як комерційними банками, так і державними регуляторами для розробки стратегії розвитку безготівкових платежів у країні.

Наявність недоліків. Серед недоліків варто відзначити обмежене висвітлення питання впливу новітніх фінансових технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн, на розвиток безготівкових платежів в Україні. Додатковий аналіз витрат на впровадження запропонованих заходів також міг би підсилити практичну цінність роботи.

Загальний висновок і оцінка роботи Робота демонструє високий рівень наукової підготовки автора, вміння аналізувати сучасні тенденції у фінансовому секторі та пропонувати ефективні рішення. Незважаючи на окремі зауваження, дослідження є актуальним, добре структурованим і має практичне значення. Робота заслуговує на високу оцінку та може бути корисною для подальших досліджень у сфері цифрових фінансів.

Рецензент _____

ТОВ «БЦ АгроТранс Капітал»
(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)



Керсєв О.М.
(ініціали, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Розвиток безготівкових банківських розрахунків

Мета роботи полягає в аналізі системи безготівкових розрахунків в Україні.

Завданнями роботи є аналіз системи безготівкових розрахунків та протидія розвитку тіньового сектора економіки.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування та розвитку системи безготівкових банківських розрахунків.

Об'єктом дослідження є система безготівкових банківських розрахунків.

Базою дослідження виступають Конституція України, закони України, постанови та статистичні матеріали Міністерства фінансів України, статистика Національного банку України, Державної служби статистики України.

За результатами дослідження сформульовані висновки: система безготівкових розрахунків є невід'ємною складовою сучасної економіки України, яка має значний потенціал для розвитку в умовах цифровізації.

Одержані результати можуть бути використані для подальшого вдосконалення, що включає технологічне оновлення, удосконалення регуляторного середовища та підвищення довіри населення до цифрових фінансових інструментів.

Кваліфікаційна робота містить 64 сторінки, 11 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 50 найменувань та 1 додатка.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, платіжна інфраструктура, платіжна картка, цифрова економіка, банк, платіжна система.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

ANNOTATION

Development of non-cash bank settlements

The **purpose** of the work is to analyze the system of cashless payments in Ukraine.

The **tasks** of the work are the analysis of the system of cashless payments and countering the development of the shadow sector of the economy.

The **subject** of the study is the theoretical, methodical and practical aspects of the functioning and development of the system of cashless bank settlements.

The **object** of the study is the system of non-cash bank settlements.

The **basis** of the study is the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine, regulations and statistical materials of the Ministry of Finance of Ukraine, statistics of the National Bank of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine.

According to the results of the research, the **conclusions** were formulated: the system of non-cash payments is an integral component of the modern economy of Ukraine, which has significant potential for development in the conditions of digitalization.

The obtained results can be used for further improvement, which includes technological updating, improvement of the regulatory environment and increasing public trust in digital financial instruments.

The qualification work contains 64 pages, 11 tables, 10 pictures, a list of used sources of 50 titles and 1 appendix.

Keywords: cashless payments, payment infrastructure, payment card, digital economy, bank, payment system.

The year of performance of the qualification work is 2024.

The year of defence of the qualification work is 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ.....	6
1.1 Сутність та класифікація безготівкових розрахунків.....	6
1.2 Методи та інструменти дослідження системи безготівкових розрахунків	15
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ	19
2.1 Динаміка та показники розвитку безготівкових розрахунків в Україні....	19
2.2 Аналіз діяльності основних учасників ринку безготівкових розрахунків	31
 РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ	36
 ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки питання розвитку системи **безготівкових розрахунків** набуває особливого значення. Швидкий розвиток платіжної інфраструктури, активне використання платіжних карток, мобільних додатків та електронних грошей демонструє зростання популярності безготівкових операцій як ефективного, зручного та прозорого інструменту фінансових взаємодій. В Україні цей процес прискорився під впливом світових тенденцій, внутрішніх економічних викликів та кризових явищ, таких як війна та пандемія, що вимагало оптимізації та цифрової трансформації платіжної системи.

Незважаючи на позитивні зміни, система безготівкових розрахунків в Україні стикається з низкою проблем: нерівномірний розвиток платіжної інфраструктури у регіонах, низький рівень фінансової інклюзії частини населення, загрози кібербезпеці, а також потреба у підвищенні довіри до цифрових фінансових інструментів. Актуальною є й необхідність адаптації нормативно-правової бази до сучасних світових стандартів. Отже, проблема розвитку та удосконалення системи безготівкових розрахунків є актуальною як на теоретичному, так і на практичному рівнях, що зумовлює необхідність наукового дослідження.

Ступінь наукової розробки. Дослідження проблематики безготівкових розрахунків знайшло відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні основи функціонування платіжних систем розглядаються у роботах Нікіфорова П.О., Гладчук О.М. [4], які наголошують на важливості впровадження сучасних інструментів розрахунків. Важливі аспекти регулювання платіжної інфраструктури досліджуються у працях Гладчука О.М. та Ткачука І.Я. [5]. Проблеми фінансової стабільності та ефективності безготівкових платежів розкривають

Баранник Л.Б. [3] та Ситник Н.С. [6], які акцентують увагу на перспективних напрямках цифрової трансформації. Аналітичні дані надаються НБУ, що є основним джерелом для аналізу поточних показників розвитку платіжних систем.

Мета дослідження полягає у аналізі - системи безготівкових розрахунків в Україні.

Поставлена мета зумовила розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати сутність та класифікацію безготівкових розрахунків.
2. Охарактеризувати методи та інструменти дослідження системи безготівкових розрахунків.
3. Дослідити динаміку та ключові показники розвитку безготівкових розрахунків в Україні.
4. Виявити основних учасників ринку та оцінити їх діяльність у сфері безготівкових розрахунків.
5. Обґрунтувати проблеми системи безготівкових розрахунків в Україні.
6. Запропонувати напрями удосконалення та прогноз розвитку системи безготівкових розрахунків.

Об'єкт дослідження – система безготівкових розрахунків в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти функціонування та розвитку системи безготівкових розрахунків.

Методи дослідження. У процесі дослідження системи безготівкових розрахунків використано комплекс взаємодоповнюючих методів. **Системний аналіз** дозволив розглянути систему безготівкових розрахунків як цілісну структуру, що складається з учасників, інструментів та регуляторних механізмів. **Порівняльний метод** застосовано для зіставлення динаміки та ефективності різних платіжних інструментів і періодів розвитку. За допомогою **статистичного методу** проаналізовано кількісні показники, зокрема обсяги платежів, кількість операцій та середню суму однієї

транзакції. Для візуалізації результатів використовувався **графічний метод**, що дозволив наочно відобразити структуру та тенденції у вигляді діаграм, графіків і таблиць. **Економіко-математичне моделювання** забезпечило прогнозування розвитку системи безготівкових розрахунків та оцінку впливу ключових чинників на їх ефективність. **Контент-аналіз** застосовувався для дослідження нормативно-правової бази, аналітичних звітів НБУ та публікацій вітчизняних і міжнародних дослідників, що дозволило систематизувати наявний матеріал і сформулювати обґрунтовані висновки.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до аналізу системи безготівкових розрахунків в Україні з акцентом на їх удосконалення через оптимізацію інфраструктури, нормативного регулювання та застосування сучасних фінансових технологій.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки рекомендацій щодо подальшого розвитку платіжної системи України, вдосконалення політики фінансової інклюзії, зменшення ризиків шахрайства та сприяння поширенню безготівкових розрахунків серед населення та бізнесу.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг – 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

1.1 Сутність та класифікація безготівкових розрахунків

Розрахунки є однією з ключових ланок у процесі розширеного відтворення, оскільки вони забезпечують ефективний рух товарів та послуг між суб'єктами господарювання. У сучасних умовах господарювання особливого значення набувають розрахунки як інструмент розподілу та перерозподілу суспільного продукту. Саме за допомогою розрахунків здійснюється перетворення товарної форми вартості на грошову і навпаки, що супроводжується процесами зміни форм власності. Як зазначають Нікіфоров П.О. та Гладчук О.М., розрахунки між підприємствами є основою економічного обігу, оскільки дозволяють підтримувати безперервність фінансових потоків та стабільність господарської діяльності [4, с. 125].

Грошові розрахунки можуть здійснюватися у двох основних формах – готівковій та безготівковій. Однак у сучасних умовах розвитку економіки перевагу надають саме безготівковим розрахункам. Це обумовлено їхньою ефективністю, прозорістю та швидкістю виконання операцій. За даними Гладчука О.М., Ткачука І.Я. та Харабари В.М., широке впровадження безготівкових розрахунків значно зменшує витрати на обслуговування грошового обігу та сприяє скороченню витрат підприємств на фінансові операції [5, с. 125]. Окрім цього, безготівкові розрахунки забезпечують державі ефективний контроль за фінансовими потоками та мінімізацію тіньового обігу коштів.

Однією з найважливіших особливостей безготівкових розрахунків є їх позитивний вплив на фінансову стійкість банківської системи. Варцаба В.І. наголошує, що безготівкові платежі сприяють підвищенню ліквідності банків та оптимізації їхніх операційних процесів, що є особливо важливим у періоди

економічних криз [12, с. 125]. Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє стверджувати, що розвиток безготівкових розрахунків є ключовим чинником забезпечення стійкого економічного зростання країни.

Є підстави вважати, що впровадження безготівкових розрахунків не лише забезпечує економію витрат на друк та обслуговування готівкових коштів, але й сприяє фінансовій дисципліні та прозорості розрахунків у реальному секторі економіки. За даними Програми розвитку ООН, у сучасних умовах воєнного стану в Україні відповідальна поведінка бізнесу та впровадження цифрових платіжних інструментів дозволяють підтримувати стабільність фінансової системи [13, с. 125].

Безготівкові розрахунки є ключовим елементом фінансової системи, що забезпечує ефективний та прозорий рух грошових коштів між учасниками економічного процесу. Визначення сутності безготівкових розрахунків має як законодавчий, так і науковий контекст, що дозволяє повноцінно проаналізувати дане поняття.

Згідно з Національним банком України, безготівкові розрахунки визначаються як процес переказу певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів. Вони виконуються на підставі відповідних розрахункових документів у паперовій чи електронній формі [33]. Відповідно до ст. 341 Господарського кодексу України, безготівкові розрахунки – це форма платежів, що здійснюється шляхом перерахування сум з рахунків платника на рахунок отримувача через установи банків [5, с. 125]. Це підкреслює законодавчий характер регулювання безготівкових розрахунків та їхню важливість для прозорого функціонування економіки.

У наукових працях сутність безготівкових розрахунків розглядається у ширшому контексті. Бублик Є.О. визначає безготівкові розрахунки як форму платежів, що здійснюється без застосування готівки через банківські системи, завдяки чому досягається ефективний контроль за фінансовими потоками [10, с. 34]. Як зазначають Гладчук О.М., Ткачук І.Я. та Харабара В.М., безготівкові розрахунки є не лише інструментом оптимізації грошового

обігу, а й важливим засобом мінімізації ризиків втрат та підвищення прозорості операцій [5, с. 125].

На думку Андрушківа І.П. та Надієвець Л.М., особливу роль у розвитку безготівкових розрахунків відіграє діджиталізація банківського сектору, оскільки сучасні технології, такі як інтернет-банкінг та мобільні додатки, забезпечують миттєвість та зручність переказів [2, с. 195]. Сучасні банківські сервіси дозволяють користувачам здійснювати платежі онлайн, використовуючи платіжні термінали або системи дистанційного банківського обслуговування [46].

Зібраний і проаналізований матеріал дозволяє узагальнити сутність безготівкових розрахунків.

По-перше, безготівкові розрахунки – це спосіб здійснення платежів, за якого рух грошових коштів відбувається у безготівковій формі шляхом перерахування сум між банківськими рахунками.

По-друге, безготівкові розрахунки є важливим інструментом контролю за фінансовими операціями, оскільки вони повністю відображаються у банківській системі.

По-третє, їхнє впровадження дозволяє значно скоротити витрати на обслуговування готівкового обігу та забезпечує прозорість економічних процесів.

У таблиці 1.1 представлено визначення безготівкових розрахунків за різними джерелами.

Таблиця 1.1

Визначення сутності безготівкових розрахунків за різними джерелами

Джерело	Визначення
Національний банк України	Переказ коштів між рахунками платника і отримувача на підставі документів [33].
Господарський кодекс України	Платежі шляхом перерахування коштів через банківські установи [5, с. 125].
Бублик Є.О.	Форма платежів без застосування готівки з контролем фінансових потоків [10, с. 34].
Гладчук О.М., Ткачук	Інструмент оптимізації грошового обігу та підвищення

І.Я.	прозорості операцій [5, с. 125].
Андрушків І.П., Надісвець Л.М.	Засіб діджиталізації банківських послуг, що забезпечує миттєвість переказів [2, с. 195].

Аналіз обох форм розрахунків дозволяє визначити їх ефективність та вплив на функціонування національної економіки.

Готівкові розрахунки передбачають використання фізичних грошей – банкнот та монет – для здійснення платежів. Основною перевагою готівкових розрахунків є їхня універсальність, адже вони можуть використовуватися в будь-якому місці та в будь-який час без додаткових технічних засобів. Проте готівкові операції мають низку недоліків, серед яких високі витрати на друк, транспортування та зберігання готівки. Як зазначено у навчальному посібнику Гладчука О.М., Ткачука І.Я. та Харабари В.М., витрати на обслуговування готівкових коштів є значними для держави та підприємств [5, с. 125].

Безготівкові розрахунки, на відміну від готівкових, здійснюються шляхом перерахування коштів між рахунками через банківську систему або за допомогою електронних платіжних інструментів. Вони характеризуються високою швидкістю, прозорістю та економічністю. За даними Національного банку України, у першому півріччі 2024 року частка безготівкових операцій за кількістю досягла 94,3%, а за сумою – 64,5% від загальної кількості операцій із платіжними картками [40].

У таблиці 1.2 наведено порівняльну характеристику готівкових та безготівкових розрахунків.

Таблиця 1.2

Порівняння готівкових та безготівкових розрахунків

Критерій	Готівкові розрахунки	Безготівкові розрахунки
Форма здійснення	Використання банкнот і монет	Переказ коштів через банківські рахунки
Швидкість проведення	Низька (залежить від фізичної передачі грошей)	Висока (миттєві перекази)
Витрати на обслуговування	Високі витрати на друк та зберігання готівки	Мінімальні витрати на електронні платежі
Прозорість	Низька (неможливість контролю)	Висока (повний облік усіх операцій)
Безпека	Ризик втрати або крадіжки	Захищеність через сучасні

	готівки	платіжні системи
Популярність	Знижується	Зростає завдяки технологічному прогресу

Отже, як видно з таблиці 1.2, безготівкові розрахунки мають суттєві переваги над готівковими, особливо з огляду на швидкість, безпеку та прозорість фінансових операцій.

Аналіз витрат на обслуговування готівкових та безготівкових операцій підтверджує економічну доцільність переходу до безготівкових платежів. За даними Бублика Є.О., витрати на обслуговування готівкового обігу включають значні суми на друк банкнот, їхнє транспортування та зберігання [10, с. 34]. Водночас розвиток безготівкових розрахунків дозволяє мінімізувати такі витрати, що є вагомою перевагою для держави та фінансових установ.

Станом на перше півріччя 2024 року, статистика НБУ свідчить про подальше зростання популярності безготівкових платежів серед населення України. Так, понад 94% операцій з використанням платіжних карток були безготівковими, а загальна сума таких операцій склала 1 995,5 млрд грн [40]. Особливо активно українці використовують картки для розрахунків у торговельній та сервісній мережі, де кількість операцій досягла 2 841,3 млн на суму 912,6 млрд грн.

Кількість активних платіжних карток та платіжної інфраструктури також зростає. У червні 2024 року кількість активних POS-терміналів у торговельній мережі зросла на 7,1%, а кількість пунктів продажу, які приймають платіжні картки, – на 7,3%. Водночас кількість активних безконтактних карток досягла 60,1% від загальної кількості емітованих карток, що свідчить про зручність та безпеку такого виду розрахунків [40].

Одним із ключових принципів є згода платника, що забезпечує добровільність проведення операцій. Платник надає дозвіл на списання коштів через оформлення платіжного документа чи використання електронних засобів платежу. Другим важливим принципом є договірні

умови, що регулюють порядок, строки та відповідальність сторін у процесі розрахунків.

Своєчасність розрахунків передбачає дотримання строків платежів для підтримання фінансової дисципліни. Як зазначають Кушнерьов О.С. та Доценко Т.В., цей принцип є критичним для забезпечення ліквідності підприємств та банківських установ [36, с. 125]. Не менш важливим є забезпечення ліквідності коштів, що гарантує наявність достатнього обсягу ресурсів для виконання зобов'язань.

Окрім цього, слід виділити принцип економічності, який забезпечує мінімізацію витрат на проведення розрахунків завдяки використанню сучасних платіжних технологій. За даними Бойчука А.О., безготівкові розрахунки знижують витрати на обслуговування готівкового обігу, що є вагомим перевагою для банківської системи [9, с. 39].

Принцип безпеки та надійності спрямований на захист учасників розрахунків від несанкціонованого доступу та втрат коштів. Сучасні системи платежів, зокрема інтернет-банкінг та мобільні додатки, використовують багаторівневі механізми захисту, що мінімізують фінансові ризики.

Ще одним важливим принципом є контроль та прозорість операцій. Завдяки використанню електронних платіжних систем, всі безготівкові операції фіксуються та підлягають контролю з боку банків та регуляторних органів.

На рис. 1.1. наведено розширену характеристику основних принципів безготівкових розрахунків.



Рис. 1.1. Основні принципи безготівкових розрахунків

Таким чином, дотримання принципів здійснення безготівкових розрахунків є основою для ефективного функціонування фінансових операцій.

Класифікація безготівкових розрахунків дозволяє систематизувати та структурувати їхні види відповідно до певних критеріїв.

Безготівкові розрахунки поділяються на міжгосподарські (розрахунки між клієнтами банків) та міжбанківські (розрахунки між банками).

За об'єктами розрахунків безготівкові платежі поділяються на дві основні групи:

- Розрахунки за товарними операціями – це платежі за товарно-матеріальні цінності, надані послуги та виконані роботи.
- Розрахунки за нетоварними операціями – це платежі, що не пов'язані безпосередньо з товарообміном, наприклад, сплата податків, перерахування платежів до бюджету, одержання та повернення банківських позик, страхових сум тощо. Основне місце в цій групі займають розрахунки за матеріальні цінності та послуги [4, с. 126].

Залежно від місця проведення розрахунків їх можна поділити на:

1. Внутрішньодержавні розрахунки:

– Внутрішньоміські – здійснюються в межах одного населеного пункту.

– Міжміські – проводяться між суб'єктами різних населених пунктів.

2. Міждержавні розрахунки – це розрахунки між суб'єктами господарської діяльності, що знаходяться на територіях різних держав.

Згідно із Законом України «Про платіжні послуги» який набрав чинності 1 серпня 2022 року (редакція від 15.11.2024) , в платіжній сфері України відбулися суттєві зміни, спрямовані на узгодження із європейськими стандартами.

Платіжна інструкція — це розпорядження платника своєму банку або небанківській установі на виконання переказу коштів з рахунку платника на рахунок отримувача. Ця зміна дозволяє гармонізувати українське законодавство із вимогами Європейського центрального банку.

У сучасній платіжній системі України застосовуються такі види розрахунків:

1. Платіжні інструкції — розпорядження платника банку на перерахування коштів з його рахунку на рахунок отримувача.

2. Платіжні вимоги-доручення — комбінована форма розрахунків, яка поєднує вимогу отримувача до платника та його доручення банку на перерахування коштів.

3. Чеки — письмове доручення банку на виплату або перерахування певної суми коштів пред'явнику чека.

4. Акредитиви — форма розрахунків, за якою банк гарантує оплату коштів отримувачу після виконання певних умов.

5. Інкасові доручення — форма розрахунків, за якою банк на підставі наданих документів списує кошти з рахунку платника без його попередньої згоди.

6. Векселі — цінні папери, що використовуються для оформлення боргових зобов'язань.

7. Кредитові та дебетові перекази — сучасні інструменти для виконання платіжних операцій.

Закон України "Про платіжні послуги" регулює використання таких платіжних інструментів:

- Кредитовий трансфер - це розпорядження платника на переказ коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача.

- Прямий дебет - це списання коштів з рахунку платника на підставі розпорядження отримувача коштів, що актуально для регулярних платежів (комунальні послуги, абонентські платежі).

Запровадження таких платіжних інструментів, як кредитовий трансфер та прямий дебет, відповідає підходам провідних центральних банків світу. Це дозволяє забезпечити зручність та прозорість розрахунків як для населення, так і для бізнесу.

За способом виконання платежів безготівкові розрахунки поділяються на:

- Прямі перекази — здійснюються безпосередньо між рахунками платника та отримувача.

- Залік взаємних зобов'язань — форма, за якою взаємні вимоги підприємств взаємно погашаються без фактичного руху грошових коштів.

За технологіями розрахунки поділяються на:

- Традиційні розрахунки — операції, що здійснюються на основі паперових платіжних документів.

- Сучасні електронні розрахунки — платежі з використанням банківських карток, інтернет-банкінгу, мобільних додатків та автоматизованих платіжних систем.

За учасниками розрахунків можна виділити:

- B2B (Business to business) — розрахунки між підприємствами.

- B2G (Business to government) – платежі підприємств до державного бюджету чи фондів.
- C2B (Consumer to business) – розрахунки фізичних осіб із підприємствами (покупка товарів, послуг).
- C2C (Consumer to consumer) – розрахунки між фізичними особами (перекази, платежі через платіжні системи).

На рис. 1.2. систематизовано класифікацію безготівкових розрахунків за основними ознаками.

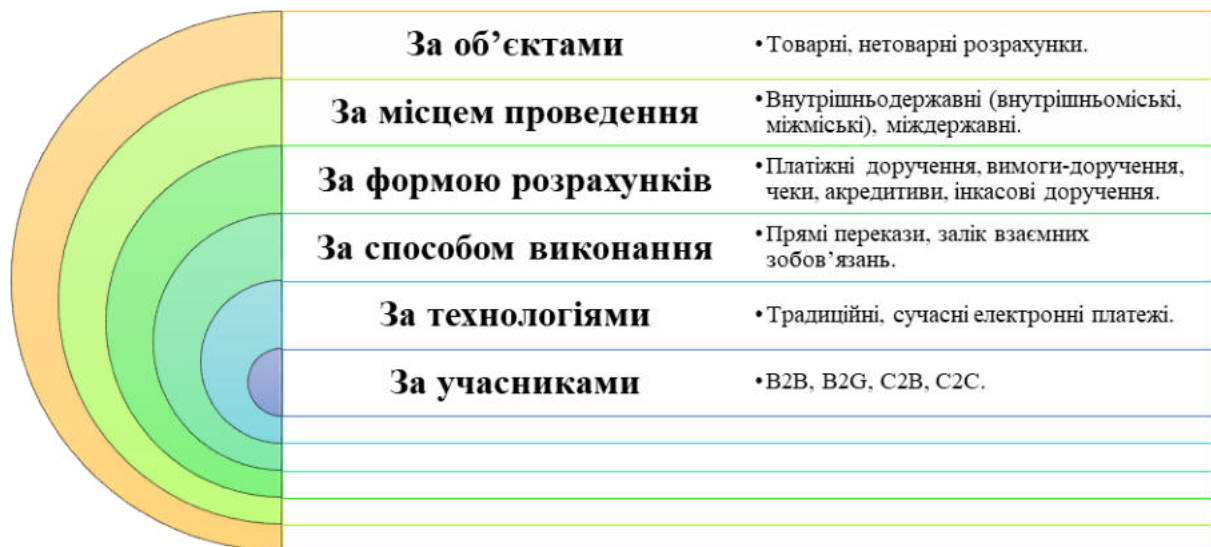


Рис. 1.2. Класифікація безготівкових розрахунків

На рис. 1.3. подано основні типи розрахункових документів, що застосовуються у системі безготівкових розрахунків.



Рис. 1.3. Типи розрахункових документів

Таким чином, класифікація безготівкових розрахунків дозволяє глибше зрозуміти їхню структуру, функціональне призначення та сферу застосування. Розподіл за формою, способом виконання, технологіями та учасниками забезпечує комплексне бачення системи безготівкових розрахунків як невід'ємного елементу сучасної фінансової інфраструктури.

1.2 Методи та інструменти дослідження системи безготівкових розрахунків

Для дослідження системи безготівкових розрахунків застосовується комплексний підхід, який включає використання системного аналізу, порівняльного методу, статистичних методів та інших інструментів наукового дослідження. Ці методи дозволяють проаналізувати структуру, функціонування та ефективність безготівкових розрахунків, а також виявити тенденції їх розвитку та вплив на економіку України.

Метод системного аналізу є одним із базових методів дослідження системи безготівкових розрахунків. Він передбачає розгляд даної системи як цілісного комплексу, що складається з взаємодіючих елементів: учасників (банки, фінансові установи, платіжні системи), інструментів (платіжні картки, системи переказу коштів, електронні гаманці) та регуляторного середовища (нормативно-правові акти, вимоги НБУ). Використання системного аналізу дозволяє визначити структуру взаємодії між банками, платіжними системами та користувачами послуг. Наприклад, вдалося з'ясувати, що ефективність безготівкових операцій значною мірою залежить від узгодженості між технічними можливостями банківської інфраструктури та вимогами державного регулювання [4, с. 152].

Порівняльний метод є важливим інструментом для вивчення ефективності безготівкових розрахунків у різні періоди та на різних етапах розвитку банківської системи. Так, за даними НБУ, у 2023 році

спостерігалось зменшення середньої суми переказів з картки на картку, що свідчить про популярність дрібних операцій серед користувачів [5, с. 67].

Основними показниками, які досліджуються за допомогою статистичного методу, є:

- Динаміка кількості безготівкових операцій. Показник відображає, як змінюється активність користувачів платіжних систем у розрізі різних років. Наприклад, кількість безготівкових операцій у 2023 році зросла порівняно з 2022 роком, що свідчить про поширення цифрових технологій у повсякденному житті та зростання фінансової грамотності населення.

- Загальні обсяги безготівкових платежів. Дослідження загальних обсягів дозволяє оцінити масштаби використання безготівкових розрахунків та їхню роль у грошовому обігу. Наприклад, збільшення обсягу операцій через карткові системи (MasterCard, Visa) свідчить про зростання довіри до банківської інфраструктури [4, с. 89].

- Середня сума однієї операції. Показник дає змогу оцінити пріоритетність певних типів операцій. У 2023 році спостерігалось зменшення середньої суми переказів картка-картка, що вказує на підвищення популярності дрібних транзакцій та доступність безготівкових платежів для широких верств населення.

- Частка операцій у різних платіжних системах. Статистичний аналіз дозволяє визначити домінуючі платіжні системи, такі як MasterCard і Visa, які забезпечують найбільшу кількість і обсяги операцій. У 2023 році частка MasterCard становила 55,1% за кількістю та 56,4% за сумою, тоді як Visa – 44,8% та 43,1% відповідно.

Статистичний метод дозволяє не лише фіксувати кількісні зміни, але й з'ясовувати закономірності розвитку системи безготівкових розрахунків, що сприяє формуванню прогнозів і рекомендацій для її вдосконалення.

Використання графіків, діаграм і таблиць дає можливість візуалізувати динаміку та структуру безготівкових операцій, роблячи інформацію більш зрозумілою та доступною для аналізу.

Застосування графічного методу особливо ефективно для демонстрації таких тенденцій:

- Зростання частки безготівкових платежів у загальній структурі грошового обороту. Наприклад, діаграми чітко ілюструють збільшення кількості операцій із платіжними картками в торговельно-сервісних мережах та в Інтернеті.
- Розподіл обсягів платежів між основними платіжними системами (MasterCard, Visa), як це було відображено у графічних даних за 2023 рік.

Першочергово контент-аналіз застосовується для дослідження нормативно-правової бази, розробленої Національним банком України. Зокрема, аналізуються Положення НБУ, що регулюють функціонування системи електронних платежів (СЕП), порядок здійснення операцій з платіжними картками, вимоги до платіжної інфраструктури та впровадження інноваційних технологій.

Джерелами для контент-аналізу також є:

- Аналітичні звіти НБУ та інших фінансових установ, які містять дані про динаміку обсягів безготівкових операцій, структуру платежів та ефективність банківської системи;
- Наукові публікації дослідників щодо ключових тенденцій розвитку безготівкових розрахунків в Україні та світі, що дозволяють здійснити порівняльний аналіз та узагальнити найкращі практики [4, с. 167];
- Офіційна статистика, зокрема дані про частку операцій платіжних систем MasterCard та Visa, середню суму однієї операції, кількість активних карток і темпи поширення цифрових платіжних рішень.

У першому розділі було проведено комплексне дослідження сутності, класифікації, а також методів та інструментів, що застосовуються для аналізу системи безготівкових розрахунків.

По-перше, було визначено, що безготівкові розрахунки є ключовим елементом фінансової інфраструктури, що забезпечує обіг грошових коштів у безготівковій формі шляхом перерахування з рахунку платника на рахунок отримувача. Отже, результати теоретичного дослідження дозволяють зробити висновок, що система безготівкових розрахунків є важливим елементом сучасної економіки, який сприяє оптимізації грошового обігу, підвищенню його прозорості та ефективності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

2.1 Динаміка та показники розвитку безготівкових розрахунків в Україні

Український банківський сектор є невід'ємною складовою фінансової системи країни і відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку економіки. Проте в умовах війни, що почалася в Україні в 2014 році, банківське фінансове посередництво зіткнулося зі значними викликами та змінами у своїй структурі та динаміці.

Перше значуще явище, яке слід відзначити, - це скорочення кількості банківських установ. Протягом останніх десяти років кількість банків в Україні зменшилася більш ніж на 50%. Якщо в 2014 році було близько 180 банків, то зараз їх залишилося менше 80.

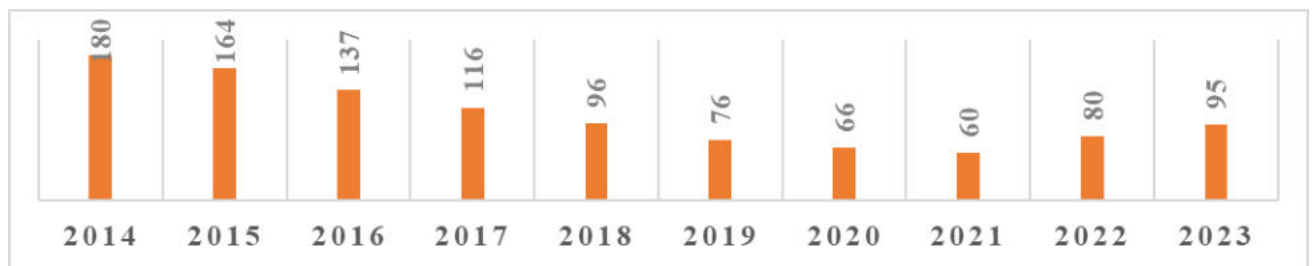


Рис. 2.1. Динаміка кількості банківських установ в Україні в період 2014-2022 рр.

Дані, наведені на рис. 2.1, відображають процес системного «очищення» банківського сектору від неплатоспроможних установ, посилення вимог до капіталізації та дотримання фінансової стабільності. Ця консолідація спричинила низку як позитивних, так і негативних наслідків для ринку безготівкових розрахунків.

З одного боку, скорочення кількості банків дозволило залишити на ринку лише фінансово стійкі установи, здатні інвестувати у розвиток сучасних платіжних технологій. Банки-лідери активно впроваджують нові інструменти для безготівкових розрахунків, зокрема мобільні банкінгові додатки, безконтактні платежі та системи онлайн-переказів.

З іншого боку, скорочення регіональної мережі банківських установ створює певні виклики для доступності фінансових послуг, особливо у віддалених населених пунктах.

Динаміка банківських активів також зазнала значних змін. Зокрема, було зафіксовано зниження обсягів кредитування реального сектору економіки. У 2014 році кредитний портфель банків становив близько 45% ВВП, але після початку війни цей показник суттєво знизився і становить приблизно 25% ВВП за даними 2022 -2023 рр.

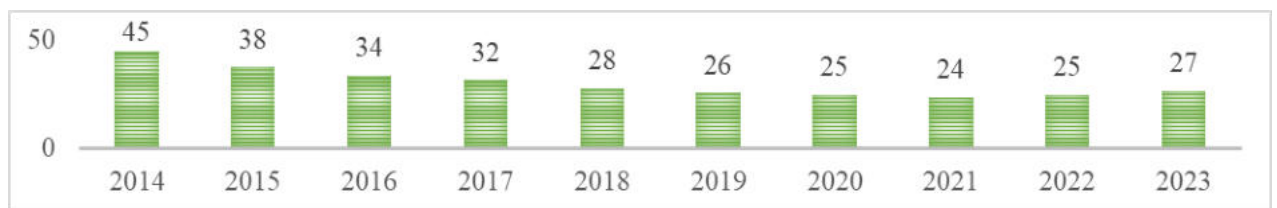


Рис 2.2. Динаміка кредитного портфеля банків в Україні відносно ВВП в період з 2014 по 2023 роки %

Рисунок 2.2. відображає зміну структури кредитного портфеля банків в Україні відносно ВВП протягом цього періоду. Бачимо, що кредитний портфель значно знизився відносно ВВП після початку війни в Україні у 2014 році, і цей показник залишається на відносно низькому рівні в 2022-2023 рр. Це свідчить про вплив військових подій на активність кредитування реального сектору економіки та зміни в ризиках для банків.

Одним із важливих індикаторів фінансової стабільності та розвитку системи безготівкових розрахунків є динаміка депозитів населення, що відображає рівень довіри до банківської системи та готовність населення використовувати безготівкові інструменти.

Таблиця 2.1.

Динаміка депозитів населення в період з 2014 по 2023 роки

Рік	Загальний обсяг депозитів населення, млрд гривень	Частка в іноземній валюті, %	Частка в національній валюті, %
2014	731	49	51
2015	805	55	45
2016	906	60	40
2017	1002	63	37
2018	1087	68	32
2019	1193	72	28
2020	1296	75	25
2021	1397	78	22
2022	1440	80	20
2023	1500	82	18

Аналіз даних показує стабільний приріст обсягу депозитів населення в Україні з 731 млрд грн у 2014 році до 1500 млрд грн у 2023 році, що свідчить про поступове зростання довіри до банківської системи, незважаючи на кризові явища та виклики воєнного часу. Найбільш помітним є зростання частки депозитів в іноземній валюті: якщо у 2014 році вона становила 49%, то у 2023 році – 82%.

Підвищення обсягів депозитів населення створює важливі передумови для розвитку системи безготівкових розрахунків. По-перше, накопичення коштів на рахунках сприяє активному використанню банківських карток, інтернет-банкінгу та мобільних додатків для здійснення платежів та переказів. По-друге, зростання депозитів вказує на підвищення фінансової грамотності населення та готовність до переходу від готівкових до цифрових розрахунків.

Поряд з цим, концентрація вкладів в іноземній валюті підкреслює важливість розвитку інфраструктури, яка дозволяє здійснювати багатовалютні безготівкові розрахунки та обслуговувати міжнародні платежі.

Рис 2.3. надає важливу інформацію щодо змін у структурі активів і пасивів банків протягом року 2021 та 2022 року.

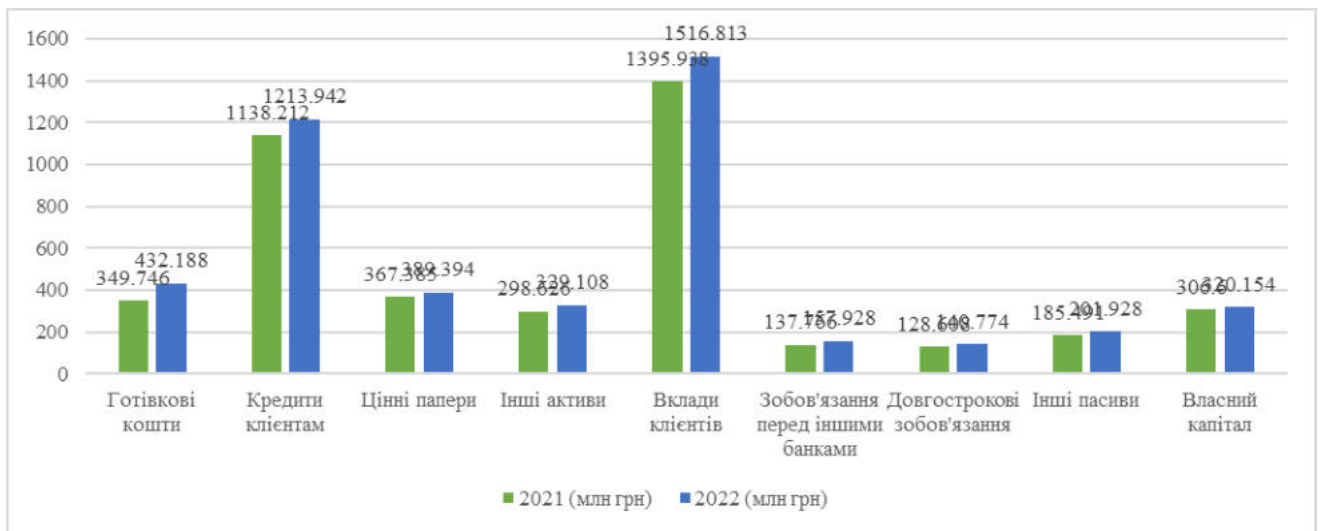


Рис. 2.3. Аналіз структури активів та пасивів банків (2021-2022рр.)

З рисунку можна зробити висновок, що загалом було помітно збільшення як активів, так і пасивів у 2022 році порівняно з 2021 роком, що може відображати реакцію банківського сектору на умови війни та їх адаптацію до нових економічних реалій. Найбільше збільшення було в готівкових коштах (23.57%)

Дані з рисунка 2.3 свідчать про зміщення акцентів у структурі як активів, так і пасивів банківської системи України. У 2021 році активи банків формувалися переважно за рахунок кредитного портфеля та інвестицій у державні цінні папери, що забезпечувало ліквідність і прибутковість банків.

У структурі пасивів протягом досліджуваного періоду відбулися зміни у напрямку збільшення обсягів депозитів населення та бізнесу. Це зростання є важливим фактором для розвитку системи безготівкових розрахунків, оскільки збільшення обсягів коштів на рахунках стимулює активне використання банківських карток, інтернет-банкінгу та інших цифрових інструментів для розрахунків. Крім того, висока ліквідність банківської системи дозволяє забезпечувати швидкі та ефективні операції в рамках платіжних систем, таких як СЕП НБУ, "карткові" системи та системи переказу коштів.

Таким чином, аналіз структури активів і пасивів банків у 2021–2022 роках підтверджує адаптацію банківської системи до нових викликів та підтримку стабільності.

Таблиця 2.2

Основні законодавчі зміни у фінансовому секторі під час війни

№	Назва Закону/регуляції	Дата Прийняття	Ключові Зміни	Мета зміни	Вплив на Фінансовий Сектор
1	Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки.	20.03.2022 (діє на період Воєнного стану)	Спрощення процедур кредитування, регулювання валютних операцій	Забезпечення ліквідності банків, підтримка економіки	Полегшення доступу до кредитів для бізнесу та громадян
2	Закон про Виняткові Податкові Умови	03.03.2022	Зменшення податкового тягаря на фінансові послуги	Стимулювання інвестицій та фінансової активності	Збільшення інвестицій у фінансовий сектор
3	Постанова про Захист Прав Споживачів Фінансових Послуг	02.09.2022	Підвищення прозорості та обов'язкової інформації про ризики	Захист прав споживачів, підвищення довіри до фінансових послуг	Покращення відносин між фінансовими установами та клієнтами
4	Регуляція цифрових Валют (Закон України «Про платіжні послуги»)	01.06.2023	Легалізація та регулювання обігу цифрових валют	Адаптація до глобальних тенденцій у цифровій економіці	Відкриття нових можливостей для цифрових фінансових послуг
5	Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану	15.03.2022	Надання державних гарантій для кредитів малому бізнесу	Підтримка малого та середнього бізнесу	Стимулювання кредитування малого та середнього бізнесу

Ці зміни підкреслюють пристосування державної політики до екстраординарних обставин, забезпечуючи одночасно підтримку економіки та захист прав споживачів.

Перший закон, спрямований на моніторинг потенційних загроз національній безпеці у сфері економіки, має на меті спрощення процедур кредитування та регулювання валютних операцій. Прийняття цього закону було критично важливим для забезпечення ліквідності банківського сектору та підтримки економічної стабільності. Політика, що полегшує доступ до кредитних ресурсів, є особливо важливою у воєнний час, коли багато компаній та приватних осіб відчують фінансові труднощі.

Регуляція цифрових валют через Закон України «Про платіжні послуги» є відповіддю на глобальні тенденції у цифровій економіці. Ця ініціатива відкриває нові можливості для цифрових фінансових послуг, адаптуючи національне законодавство до міжнародних стандартів. Це також свідчить про визнання важливості цифрових інновацій у сучасному фінансовому світі.

Розвиток безготівкових розрахунків в Україні значною мірою залежить від функціонування платіжних систем, які забезпечують здійснення фінансових операцій. Серед основних гравців ринку платіжних систем виділяються міжнародні системи, такі як MasterCard та Visa, а також національні оператори, зокрема NovaPay, PrivatMoney та інші. Вивчення частки цих систем у загальному обсязі операцій дозволяє оцінити їх внесок у розвиток безготівкових платежів як на внутрішньому ринку, так і у міжнародному контексті.

Таблиця 2.3.

Частка обсягу операцій платіжних систем

Платіжна система	Частка від загальної суми операцій (213,701 млрд дол. США)	Частка операцій у межах України (22,602 млрд дол. США)
MasterCard	56,50% (120,75 млрд дол. США)	N-
Visa	43,07% (92,04 млрд дол. США)	-
NovaPay	0,37% (0,08 млрд дол. США)	0,37% (0,08 млрд дол. США, транскордонні B2B Connect)
PrivatMoney	28,17% (6,37 млрд дол. США)	28,17% (6,37 млрд дол. США, 100% операцій у межах України)
MONEYCOM	16,13% (3,65 млрд дол. США)	16,13% (3,65 млрд дол. США, 87,15% у межах України)
Фінансовий	15,47% (3,50 млрд дол. США)	13,21% (3,00 млрд дол. США, у

світ		межах України)
------	--	----------------

Отже, як видно з таблиці, основними гравцями на ринку безготівкових розрахунків в Україні є міжнародні платіжні системи MasterCard та Visa, які разом займають понад 99% від загальної суми операцій. Це свідчить про домінування глобальних систем у сфері безготівкових платежів в Україні.

На внутрішньому ринку значний внесок забезпечують національні оператори, зокрема PrivatMoney (28,17%) та MONEYSOM (16,13%), частка яких сконцентрована на обслуговуванні операцій у межах України. Особливо варто відзначити, що всі операції системи PrivatMoney відбуваються виключно на території України.

У 2023 році в Україні функціонували різні платіжні системи, які забезпечували міжбанківські розрахунки, карткові платежі та переказ коштів. Серед них:

- Одна система міжбанківських розрахунків (СЕП НБУ),
- Шість “карткових” платіжних систем,
- 26 платіжних систем “переказу коштів”.

Динаміка обсягів платежів у межах України свідчить про стрімке зростання сум операцій у період 2021–2023 років, що демонструє підвищення довіри до безготівкових розрахунків та розвиток платіжної інфраструктури країни.

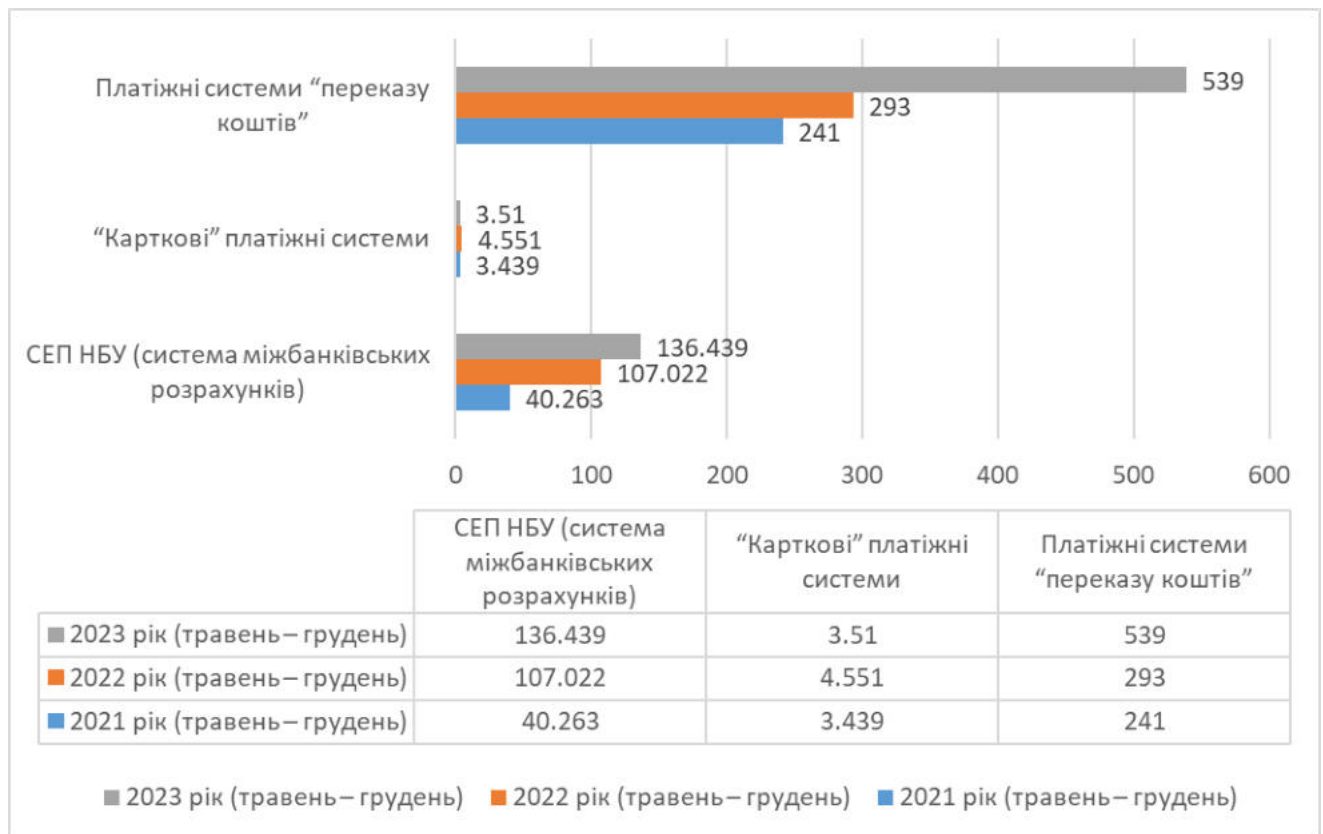


Рис. 2.4. Сума платежів і переказів у межах України, млрд грн

Отже, з аналізу видно, що найбільший обсяг операцій припадає на СЕП НБУ, сума платежів через цю систему за період травень–грудень 2023 року склала 136,439 млрд грн, що на 27,4% більше у порівнянні з 2022 роком і більш ніж у три рази перевищує показник 2021 року. Це свідчить про зростаюче значення СЕП як основної платформи для міжбанківських розрахунків у межах країни.

Щодо “карткових” платіжних систем, у 2022 році їхній обсяг зріс до 4,551 млрд грн, проте у 2023 році спостерігається незначне зниження до 3,510 млрд грн, що може бути пов'язане з економічною нестабільністю та зміною споживчої поведінки.

Особливу увагу привертає зростання обсягів у платіжних системах “переказу коштів”, де сума операцій зросла з 293 млрд грн у 2022 році до 539

млрд грн у 2023 році, що свідчить про активне використання переказів коштів фізичними особами та розвиток фінтех-послуг.

Таблиця 2.4.

Кількість платежів і переказів у межах України, млн шт.

Платіжна система	2021 рік (травень – грудень)	2022 рік (травень – грудень)	2023 рік (травень – грудень)
СЕП НБУ (система міжбанківських розрахунків)	314	245	297
“Карткові” платіжні системи	5,328	5,181	4,806
Платіжні системи “переказу коштів”	544	446	597

Отже, найбільша кількість операцій у межах України традиційно припадає на “карткові” платіжні системи, проте їх динаміка демонструє зниження: з 5,328 млн шт. у 2021 році до 4,806 млн шт. у 2023 році.

Натомість СЕП НБУ, яка забезпечує міжбанківські розрахунки, демонструє стабільне зростання: після спаду у 2022 році (245 млн шт.), кількість операцій у 2023 році зросла до 297 млн шт.. Це свідчить про підвищення активності у сфері міжбанківських платежів та загальну стабілізацію банківської системи.

Особливо слід відзначити позитивну динаміку у платіжних системах “переказу коштів”. Кількість операцій у цьому сегменті зросла з 446 млн шт. у 2022 році до 597 млн шт. у 2023 році. Це підтверджує активне використання переказів коштів населенням та зростання популярності фінансових послуг, що надаються небанківськими установами та фінтех-компаніями.

Таким чином, кількість операцій у межах України свідчить про стійке зростання попиту на послуги платіжних систем переказу коштів, а також про поступове відновлення активності у сегменті міжбанківських розрахунків. Зниження кількості карткових операцій може бути компенсоване розвитком інших платіжних інструментів та цифрових технологій.

Система електронних платежів (СЕП) є ключовою платіжною системою в Україні, яка створена Національним банком України для забезпечення міжбанківських операцій у національній валюті. Важливість СЕП обумовлена її роллю у стабільності фінансового обігу та оперативності розрахунків між банками, Державною казначейською службою та Національним банком. Станом на 1 січня 2024 року учасниками СЕП були 64 банки, Державна казначейська служба та НБУ [40].

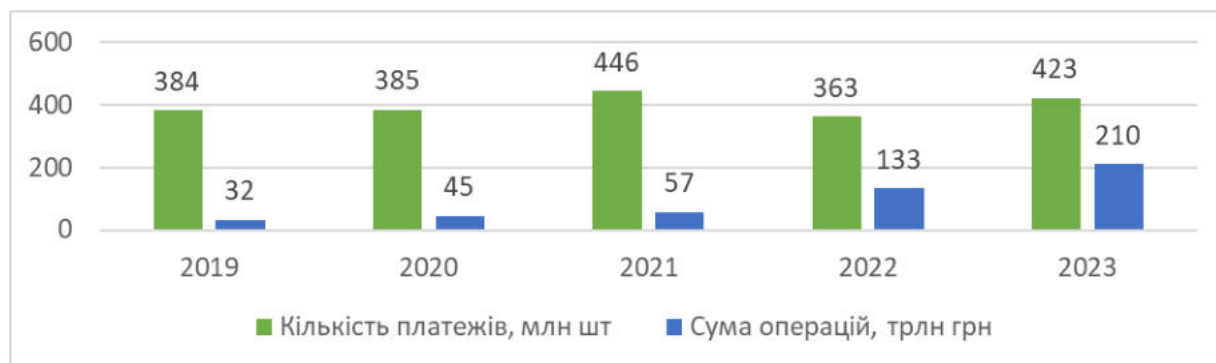


Рис. 2.5. Загальний обсяг платежів, оброблених у СЕП у 2019–2023 роках

Аналіз даних свідчить про значне зростання суми операцій через СЕП, яка збільшилася з 32 трлн грн у 2019 році до 210 трлн грн у 2023 році. Незважаючи на незначне зниження кількості платежів у 2022 році, що було зумовлено воєнним станом, у 2023 році кількість платежів зросла до 423 млн шт., що підтверджує відновлення активності платіжної системи.

Кількість платіжних карток в Україні Динаміка емітованих платіжних карток в Україні свідчить про стабільне зростання популярності цього інструменту серед населення.

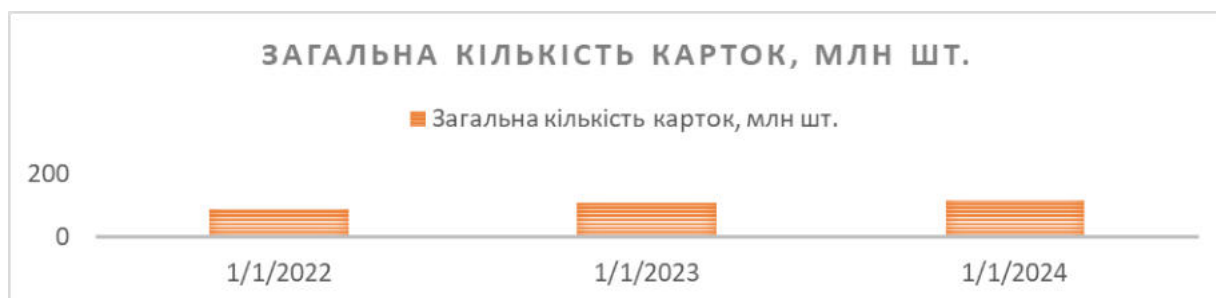


Рис. 2.6. Кількість платіжних карток, емітованих українськими емітентами (млн шт.)

Отже, кількість платіжних карток за останні три роки зросла майже на 29%, досягнувши 115,1 млн карток на початок 2024 року. Це свідчить про підвищення доступності банківських послуг, розвиток платіжної інфраструктури та зростання популярності цифрових способів розрахунків.

Динаміка видів платіжних карток у 2022–2023 роках також показує зміни у структурі використання карток:

- Бездротові картки стабільно зростають, досягнувши 30,6 млн шт. у грудні 2023 року.
- Токенізовані картки показали стрімке зростання з 6,7 млн шт. у травні 2022 року до 12,4 млн шт. у грудні 2023 року, що підкреслює популярність мобільних платежів.
- Інші типи карток демонструють поступове зниження, зменшившись до 9,1 млн шт. у кінці 2023 року.

Таким чином, зростання активності СЕП та збільшення кількості емітованих платіжних карток підтверджують зміцнення інфраструктури безготівкових розрахунків в Україні та підвищення доступу населення до сучасних платіжних інструментів.

Розвиток безготівкових розрахунків в Україні є результатом поєднання технологічного прогресу, регуляторних ініціатив Національного банку України (НБУ) та зростаючого попиту населення й бізнесу на швидкі й надійні фінансові інструменти. Протягом останніх років спостерігається чітка тенденція до збільшення обсягів та кількості безготівкових операцій, що свідчить про поступову відмову від готівкових розрахунків і перехід до цифрових фінансових послуг.

Система електронних платежів (СЕП), яка є основною системно важливою платіжною інфраструктурою країни, відіграє ключову роль у забезпеченні міжбанківських розрахунків. За період 2019–2023 років кількість операцій у СЕП мала загалом стабільний характер: у 2019 році було здійснено 384 млн операцій, у 2021 році – 446 млн операцій. Незважаючи на певний спад у 2022 році, обумовлений складною економічною ситуацією та

воєнним станом, у 2023 році кількість платежів зросла до 423 млн операцій. Загальна сума операцій у цей період зросла в рази – з 32 трлн грн у 2019 році до 210 трлн грн у 2023 році. Це свідчить про збереження стабільності та надійності системи, а також її ефективність для великих та малих розрахунків.

Поряд зі зростанням операцій через СЕП спостерігається активний розвиток платіжних карток. Загальна кількість карток, емітованих українськими банками, зросла з 89,1 млн шт. на початок 2022 року до 115,1 млн шт. на початок 2024 року. Структурний аналіз свідчить про посилення позицій сучасних інструментів оплати: кількість бездротових карток збільшилася до 30,6 млн шт. у грудні 2023 року, а токенизовані картки (використання карток через мобільні пристрої) досягли 12,4 млн шт.. Традиційні типи карток втрачають свою популярність, що пояснюється технологічними змінами та зручністю нових платіжних рішень.

Значний внесок у розвиток безготівкових розрахунків забезпечує й платіжна інфраструктура. У 2023 році кількість POS-терміналів зросла на 7,1% та досягла 480,6 тис. одиниць, що розширює можливості для проведення безконтактних оплат у торговельній та сервісній мережах. Водночас активність платіжних систем для переказу коштів стрімко зростає: кількість операцій у цьому сегменті збільшилася з 446 млн шт. у 2022 році до 597 млн шт. у 2023 році.

Особливу увагу слід приділити динаміці сум переказів, які значно зросли в останні роки. Якщо у 2019 році сума таких операцій складала 32 трлн грн, то у 2023 році вона перевищила 210 трлн грн. Ці показники відображають як збільшення обсягів міжбанківських операцій, так і активізацію цифрових фінансових послуг, що користуються значним попитом у населення.

Загалом розвиток безготівкових розрахунків в Україні характеризується стабільною позитивною динамікою. Ключові фактори цього процесу включають технологічні інновації, підвищення доступності фінансових

послуг, вдосконалення платіжної інфраструктури та ефективну регуляторну політику НБУ. Зростання кількості платіжних карток, популяризація безконтактних технологій та розширення можливостей для переказів коштів свідчать про перехід країни до цифрової економіки, що створює умови для прозорості та ефективності фінансового обігу.

Національний банк України активно працює над впровадженням е-гривні – цифрової форми національної валюти, що виступатиме як доповнення до готівкових і безготівкових коштів. Е-гривня є електронною формою грошової одиниці України, емітованою Національним банком. Її ключове призначення полягає у виконанні всіх функцій грошей, забезпечуючи доступність і зручність використання для фізичних осіб, юридичних осіб, банків та державних органів. Впровадження е-гривні сприятиме модернізації платіжної інфраструктури України, зростанню частки безготівкових операцій, цифровізації економіки та підвищенню рівня прозорості фінансових розрахунків.

Національний банк розглядає три основні сценарії використання е-гривні: для роздрібних безготівкових платежів, включаючи “програмовані гроші”; для обігу віртуальних активів; для транскордонних платежів. Ці варіанти дозволяють забезпечити гнучкість та універсальність е-гривні в умовах сучасної цифрової економіки. Проєкт «е-гривня», започаткований у вересні 2021 року, ставить за мету дослідження потреби та потенціалу масштабного впровадження цифрової валюти. У жовтні 2022 року торгова марка «е-гривня» та «e-hryvnia» була офіційно зареєстрована як власність Національного банку України [40]. Впровадження *е-гривні* – цифрової валюти Національного банку України – матиме багатовимірний вплив на економіку, стимулюючи фінансову інфраструктуру, прозорість грошового обігу та загальну цифровізацію економічних процесів.

2.2 Аналіз діяльності основних учасників ринку безготівкових розрахунків

На ринку безготівкових розрахунків України у 2023 році ключову роль відігравали АТ КБ “ПриватБанк”, АТ “ПУМБ” та ТОВ “ФК Контрактовий дім”. Їх активна участь у забезпеченні платіжних операцій свідчить про стабільний розвиток фінансової інфраструктури та високий рівень довіри споживачів до платіжних систем. Аналіз їхньої діяльності базується на кількісних і вартісних показниках, наведених у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Частка обсягів платіжних операцій основних учасників ринку
безготівкових розрахунків**

Найменування учасника	Платіжна система	Частка за кількістю операцій, %	Частка за сумою операцій, %
АТ КБ “ПриватБанк”	СЕП	29,33% (124 млн шт. з 422,8 млн шт.)	8,31% (477,1 млрд дол. США з 5 739 млрд дол. США)
	MasterCard	46,02% (3 040 млн шт. з 6 605 млн шт.)	43,48% (52,53 млрд дол. США з 120,83 млрд дол. США)
	Visa	50,49% (2 664 млн шт. з 5 277 млн шт.)	52,00% (47,89 млрд дол. США з 92,10 млрд дол. США)
АТ “ПУМБ”	PrivatMoney	25,26% (14,177 млн шт. з 56 млн шт.)	19,73% (0,72 млрд дол. США з 3,65 млрд дол. США)
ТОВ “ФК Контрактовий дім”	Фінансовий світ	73,76% (110,27 млн шт. з 149,5 млн шт.)	87,04% (2,61 млрд дол. США з 3,00 млрд дол. США)

АТ КБ “ПриватБанк” є лідером серед учасників ринку за обсягами операцій у платіжних системах MasterCard та Visa. Частка операцій за кількістю становить 46,02% для MasterCard і 50,49% для Visa. Це свідчить про активне використання платіжних карток, емітованих ПриватБанком, для розрахунків як у роздрібному секторі, так і онлайн. У системі СЕП ПриватБанк обробив 29,33% операцій за кількістю, що вказує на його важливу роль у міжбанківських платежах.

АТ “ПУМБ” активно працює у сегменті переказів коштів через систему PrivatMoney, забезпечуючи 25,26% від загальної кількості операцій та 19,73%

від загальної суми. Це підкреслює його ефективність у внутрішніх переказах коштів для фізичних осіб і малого бізнесу.

ТОВ “ФК Контрактовий дім” демонструє значну частку у платіжній системі «Фінансовий світ». Його частка за кількістю операцій становить 73,76%, а за сумою – 87,04%, що свідчить про домінування цієї фінансової компанії у сегменті переказів коштів у межах України.

Отже, ключові учасники ринку – АТ КБ “ПриватБанк”, АТ “ПУМБ” та ТОВ “ФК Контрактовий дім” – є важливими гравцями, що забезпечують значний обсяг безготівкових операцій. ПриватБанк залишається лідером у платіжних системах MasterCard та Visa завдяки своїй потужній клієнтській базі та платіжній інфраструктурі. У той час ПУМБ та Контрактовий дім ефективно працюють у сегменті переказів коштів, що дозволяє підвищити доступність фінансових послуг та підтримати розвиток безготівкових розрахунків в Україні.

За результатами діяльності у 2023 році ключовими учасниками платіжних систем в Україні є АТ КБ “ПриватБанк”, АТ “Ощадбанк”, АТ “Райффайзен Банк”, а також інші системно важливі банки. Аналіз обсягів платежів свідчить про значний вплив цих банків як за кількістю, так і за сумою платіжних операцій.

По-перше, за кількістю платіжних операцій лідером залишається АТ КБ “ПриватБанк”, частка якого складає 29,3%. Високі позиції пояснюються масштабною клієнтською базою, розгалуженою платіжною інфраструктурою та активним використанням цифрових банківських інструментів. На другому місці розташовується АТ “Ощадбанк” з часткою 17,7%, що вказує на значний вплив державного банку на ринок безготівкових розрахунків.

Інші банки, які демонструють помітний внесок у кількість платежів, включають:

- АТ “Райффайзен Банк” – 8,0%;
- АТ “Універсал Банк” – 6,3%;
- АТ “УкрСиббанк” – 4,4%.

Ці банки активно впроваджують інноваційні рішення для обслуговування клієнтів та підтримують високу частоту безготівкових операцій.

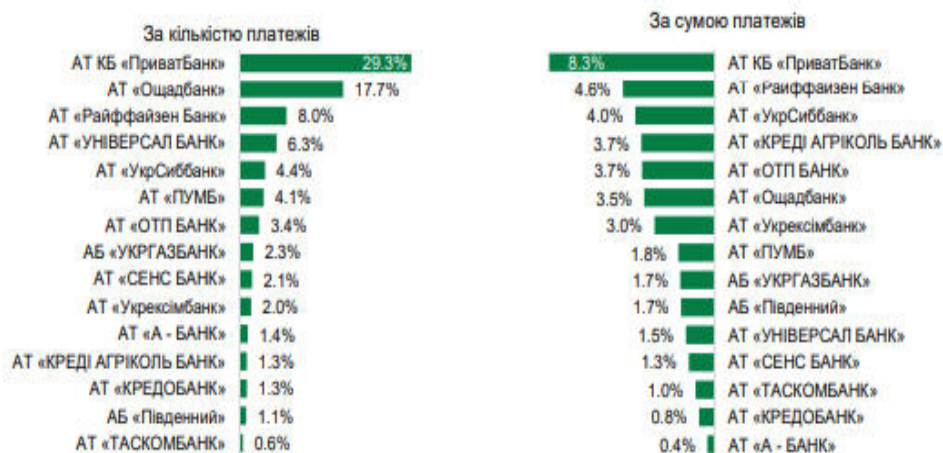


Рис. 2.7. Важливі учасники платіжних систем за підсумками діяльності у 2023 році

За обсягом платіжних операцій у грошовому вираженні АТ КБ «ПриватБанк» також займає лідерську позицію з часткою 8,3%. Це підтверджує домінування банку не лише у кількісному, а й у вартісному вимірі платіжних послуг.

Другу та третю позиції посідають:

- 1 АТ «Райффайзен Банк» – 4,6%;
- 2 АТ «УкрСиббанк» – 4,0%.

Значний внесок в обсяги операцій також забезпечують АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» (3,7%) та АТ «ОТП Банк» (3,5%). Високі результати цих банків обумовлені обслуговуванням корпоративних клієнтів та наданням масштабних платіжних послуг для бізнесу.

Аналіз результатів діяльності банків у 2023 році свідчить про домінування великих системних банків на ринку платіжних операцій. ПриватБанк утримує лідерські позиції як за кількістю, так і за сумою платежів, що пояснюється масштабами його діяльності, технологічним лідерством та високим рівнем довіри серед населення. Ощадбанк,

Райффайзен Банк та інші учасники продовжують активно розвивати платіжні послуги, забезпечуючи надійне функціонування ринку безготівкових розрахунків в Україні.

Такі результати підтверджують стабільність фінансової системи, ефективність платіжної інфраструктури та високий рівень готовності банків до цифровізації розрахункових операцій.

За кількісними показниками у 2023 році:

- MasterCard утримує лідерську позицію з часткою 55,1% від загальної кількості операцій, що свідчить про високий рівень популярності цієї платіжної системи серед користувачів завдяки її зручності та поширеності.

- Visa займає 44,8%, демонструючи стабільну активність серед клієнтів українських банків.

- Інші платіжні системи, включаючи локальні або менш поширені інструменти, займають лише 0,1% від загальної кількості операцій.

За обсягом операцій у грошовому вимірі:

- MasterCard залишається домінуючою платіжною системою з часткою 56,4% від загальної суми операцій, що підкреслює переважне використання карток MasterCard для великих платежів та фінансових транзакцій.

- Visa забезпечує 43,1% від загального обсягу операцій, демонструючи значну активність у сфері споживчих розрахунків.

- Частка інших платіжних систем у грошовому вимірі становить 0,5%, що є незначним показником на ринку карткових платежів.

У період травень–грудень 2023 року спостерігалось зменшення середньої суми окремих категорій безготівкових операцій порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Найбільше зниження відбулося у категорії «перекази з картки на картку» – середня сума зменшилася з 2 451,25 грн у 2022 році до 1 873,40 грн у 2023 році. Це пояснюється активним

використанням карток для дрібних транзакцій та широким переходом на цифрові платіжні рішення для особистих переказів.

Водночас середня сума операцій у категорії «оплата товарів/послуг у мережі Інтернет» зросла з 424,36 грн до 512,08 грн, що свідчить про збільшення обсягів онлайн-покупок та загальну цифровізацію споживчих платежів. Невелике зростання також спостерігається у «розрахунках у торговельній та сервісній мережі», де середня сума піднялася з 328,15 грн до 319,33 грн, що вказує на стабільну динаміку використання карток у повсякденному житті. Категорія «інші операції» продемонструвала зростання з 457,51 грн до 499,68 грн, що вказує на розширення спектру безготівкових послуг та фінансових інструментів.

Таким чином, загальна тенденція вказує на активне поширення безготівкових операцій з помітним зростанням обсягів у сегменті оплати товарів та послуг через Інтернет. Зменшення середніх сум переказів картка-картка вказує на їх доступність для мікротранзакцій, що є позитивним фактором для фінансової інклюзії та цифровізації економіки України.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Стан банківської безпеки України за період з 2020 по 2023 рік відображає значні коливання у ключових показниках, що свідчать про складну та мінливу фінансову ситуацію в країні. Для аналізу стану банківської безпеки України визначимо ключові показники за період з кінця 2020 по серпень 2023 року.

Таблиця 3.1

Ключові показники банківської безпеки України

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Частка простроченої заборгованості, %	14,00	30,02	38,12	39,26
Кредити в іноземній валюті, млн грн	347912	301682	279445	259312
Депозити в іноземній валюті, млн грн	507941	486876	683894	732862
Співвідношення кредитів і депозитів, %	68,5	62,0	40,9	35,4
Частка іноземного капіталу, %	28,1	28,0	14,3	6,9
Рентабельність активів, %	2,4	4,1	1,0	6,8

Джерело: складено автором за даними [27]

Для наочності відобразимо ключові показники банківської безпеки у вигляді діаграм (рис.3.1.).

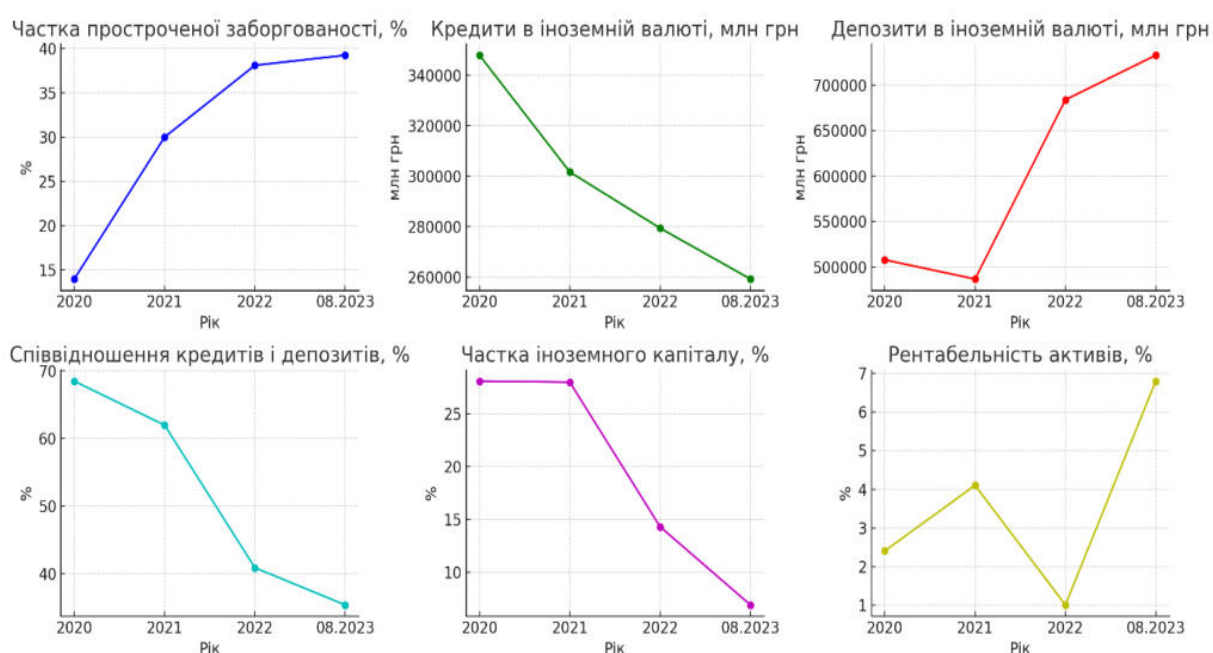


Рис. 3.1. Ключові показники банківської безпеки

Джерело: складено автором за даними [27]

Як видно, частка простроченої заборгованості за кредитами значно зросла з 14% у 2020 році до 39,26% у 2023 році.

Дані свідчать, що банківський сектор України перебуває у стані постійної адаптації до змінних умов, і необхідні подальші зусилля для зміцнення банківської безпеки та підвищення стабільності фінансової системи.

Таблиця 3.2

Аналіз ключових показників банківської безпеки України за період з 2020 по 2023 рік

Показник	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Частка прострочених кредитів, %	B	0.150	14.0	30.0	38.1	39.3
Співвідношення кредитів і депозитів, %	A	0.140	68.5	62.0	40.9	35.4
Іноземний капітал у статутному капіталі банків, %	A	0.130	28.1	28.0	14.3	6.9
Довгострокові кредити до депозитів, разів	B	0.135	3.3	3.5	3.7	4.0
Рентабельність активів, %	A	0.145	2.4	4.1	1.0	6.8
Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань, %	A	0.125	69.1	62.2	73.1	68.3
Частка активів п'яти найбільших банків у загальних активах, %	B	0.130	58.7	53.1	55.5	61.9
Інтегральний показник банківської безпеки			0.315	0.368	0.271	0.301

Джерело: складено автором за даними [27]

Аналіз показників банківської безпеки України за період з 2020 по 2023 рік вказує на суттєві коливання та зміни у фінансовому секторі. Частка прострочених кредитів, яка у 2020 році становила 14%, досягла 30% у 2021 році і продовжувала зростати до 38,1% у 2022 році та 39,3% у 2023 році.

Рекомендації для покращення банківської безпеки включають впровадження сучасних технологій для захисту від кібератак, посилення регуляторного нагляду за великими банками, а також підвищення рівня

резервів під знецінення кредитів. Також важливо продовжувати реформування банківського сектору для забезпечення його стійкості та ефективності в умовах економічних та політичних викликів. Враховуючи сучасні тенденції, банківська система України потребує комплексного підходу до управління ризиками, що включає як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу.

Сучасний розвиток системи безготівкових розрахунків в Україні відбувається в умовах посиленої цифровізації економіки, активного впровадження новітніх технологій та стрімкого переходу до безготівкових форм оплати. Проте цей процес супроводжується низкою проблем та викликів, що стримують потенціал системи та вимагають комплексних рішень для її вдосконалення.

По-перше, залишається проблема фінансової інклюзії населення. Значна частина українців, особливо у сільській місцевості, не має доступу до банківської інфраструктури, що обмежує можливості використання безготівкових інструментів. За даними НБУ, у 2023 році близько 10% населення не мали банківських рахунків, а у віддалених регіонах кількість POS-терміналів є недостатньою для задоволення потреб споживачів.

По-друге, важливим викликом є низький рівень фінансової грамотності населення. Багато користувачів все ще віддають перевагу готівковим розрахункам через недовіру до банківської системи та недостатню обізнаність про переваги безготівкових платежів.

По-третє, кіберзагрози та проблеми інформаційної безпеки є актуальними для української платіжної системи. Зростання кількості безготівкових операцій підвищує ризик шахрайства, зокрема у сфері онлайн-платежів.

По-четверте, залишається питання високої вартості обслуговування інфраструктури безготівкових розрахунків для малого та середнього бізнесу. Комісії за користування POS-терміналами та платіжними системами часто є значними для підприємців.

По-п'яте, потребує вдосконалення нормативно-правова база, яка регулює функціонування платіжних систем та розрахунків. Зокрема, необхідне спрощення процедур інтеграції банківської інфраструктури з фінансовими технологіями.

Таблиця 3.3

Ключові показники безпеки безготівкових розрахунків

Показник	Значення	Значення для безготівкових розрахунків
Рівень кіберзагроз	Високий	Потреба у посиленні кіберзахисту під час проведення операцій
Кількість шахрайських операцій	107,2 тис. випадків у 2023 році	Нагальна потреба в антифрод-системах і верифікації транзакцій
Частка безготівкових операцій	94,9% від загальної кількості	Зростання популярності безготівкових платежів серед населення
Середня сума однієї операції (картка)	499,68 грн	Збільшення дрібних платежів як результат доступності технологій
Кількість POS-терміналів	480,6 тис. станом на 2023 рік	Розширення інфраструктури для підтримки платіжних інструментів
Покриття банківськими послугами	82 млн користувачів	Підвищення фінансової інклюзії населення та доступності послуг
Платіжні системи на ринку	MasterCard – 55,1%, Visa – 44,8%	Концентрація ринку на двох провідних гравцях
Динаміка е-гривні	Проект впровадження (2024 рік)	Перспектива зменшення витрат на обіг готівки та розширення безготівкових розрахунків

У контексті безготівкових розрахунків, безпека банківської системи є одним із ключових чинників, що впливають на розвиток цифрових платежів та фінансової інфраструктури загалом. Як видно з таблиці 3.3, основні показники банківської безпеки в Україні демонструють як позитивні зміни, так і наявні виклики.

– Рівень кіберзагроз залишається високим через зростання обсягу онлайн-платежів та активність кіберзлочинців. Потреба у посиленні безпеки операцій є критично важливою для збереження довіри споживачів до системи.

– Частка безготівкових операцій у 2023 році досягла 94,9%, що свідчить про стрімке зростання популярності електронних платежів як альтернативи готівці. Це вимагає розширення інфраструктури, зокрема збільшення кількості POS-терміналів та удосконалення мобільних платіжних рішень.

– Середня сума операцій картою, що становить 499,68 грн, підтверджує тенденцію до збільшення дрібних транзакцій. Це говорить про доступність та зручність безготівкових розрахунків для щоденного використання.

– Динаміка е-гривні вказує на перспективи запровадження цифрової валюти Національним банком, що має потенціал оптимізувати платіжну інфраструктуру, зменшити витрати на обіг готівки та підвищити прозорість фінансових потоків.

Для вирішення окреслених проблем та створення ефективної системи безготівкових розрахунків в Україні слід вжити комплекс заходів, які можна згрупувати за такими напрямками:

Таблиця 3.4

Напрями удосконалення системи безготівкових розрахунків

Напрямок удосконалення	Основні заходи	Очікувані результати
Розширення фінансової інклюзії	Збільшення кількості POS-терміналів у регіонах	Покращення доступу до безготівкових платежів
Підвищення фінансової грамотності	Проведення освітніх кампаній	Збільшення довіри та використання безготівкових операцій
Посилення кібербезпеки	Впровадження технологій антифрод-систем	Зменшення рівня шахрайства
Стимулювання малого бізнесу	Зниження комісій для підприємців	Збільшення кількості точок прийому карток
Цифровізація платіжної інфраструктури	Розвиток національної платіжної системи, впровадження е-гривні	Зниження витрат на обіг готівки та покращення економіки

Отже, система безготівкових розрахунків в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку. Реалізація запропонованих заходів

сприятиме підвищенню ефективності безготівкових розрахунків, зростанню прозорості грошового обороту та економічному розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних основ, сучасного стану та перспектив розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні дозволяє сформулювати такі основні висновки:

1. У першому розділі було обґрунтовано, що безготівкові розрахунки є ключовим елементом сучасної фінансової системи, що забезпечує ефективний обіг грошових коштів без використання готівки. Досліджено сутність поняття безготівкових розрахунків відповідно до законодавчих актів України (НБУ, Господарський кодекс) та наукових публікацій. Класифіковано основні види безготівкових розрахунків за формою, способом виконання, технологіями та учасниками. Встановлено, що система безготівкових розрахунків забезпечує економію витрат, підвищення прозорості фінансових операцій, зручність для учасників та сприяє інтеграції національної фінансової системи до глобального ринку.

Також було визначено методи дослідження системи безготівкових розрахунків. Зокрема, використання системного аналізу дозволило розглядати систему як комплекс взаємодіючих елементів, порівняльний метод дав можливість дослідити динаміку та ефективність безготівкових операцій у різні періоди, а статистичний метод забезпечив обробку кількісних показників. Крім того, застосування графічного методу дозволило наочно продемонструвати ключові тенденції, а економіко-математичне моделювання – сформулювати прогнози розвитку системи на майбутнє.

2. У другому розділі було здійснено аналіз ключових показників розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні. Встановлено, що частка безготівкових операцій стабільно зростає. Зокрема, у 2023 році понад 94% усіх операцій з платіжними картками в Україні були безготівковими, що

свідчить про активне впровадження цифрових технологій. Аналіз динаміки розвитку банківської системи показав, що кількість банківських установ скоротилася більш ніж на 50% за останнє десятиліття, що зумовлено консолідацією фінансового сектору та підвищенням вимог до надійності банків.

Також було досліджено структуру активів і пасивів банків, що показало зростання депозитної бази населення та активізацію використання платіжних інструментів. За період 2014–2023 років спостерігалось зростання загального обсягу депозитів з 731 млрд грн до 1500 млрд грн, що вказує на підвищення довіри до банківської системи.

Особлива увага приділялася основним учасникам ринку безготівкових розрахунків, серед яких ключову роль відіграють системно важливі банки, такі як АТ «ПриватБанк», АТ «ПУМБ» та ТОВ «Контрактовий дім». За результатами діяльності платіжних систем у 2023 році, розподіл операцій між основними учасниками СЕП свідчить про високу концентрацію ринку та домінування кількох провідних гравців.

3. Третій розділ дослідження був присвячений визначенню перспективних напрямів удосконалення системи безготівкових розрахунків в Україні. Виявлено, що основними проблемами, які стримують розвиток системи, є:

- нерівномірний розвиток платіжної інфраструктури у регіонах;
- недостатня фінансова інклюзія населення;
- низький рівень фінансової грамотності;
- загрози кібербезпеці та зростання рівня шахрайства;
- висока вартість обслуговування платіжної інфраструктури для малого та середнього бізнесу.

Для подолання цих викликів запропоновано наступні напрями удосконалення:

1. Розширення фінансової інклюзії через оптимізацію інфраструктури у віддалених регіонах та стимулювання відкриття банківських рахунків.

2. Підвищення фінансової грамотності населення шляхом освітніх програм та інформаційних кампаній.

3. Посилення кібербезпеки та впровадження сучасних антифрод-технологій для захисту безготівкових операцій.

4. Зниження вартості обслуговування POS-терміналів для підприємців та підтримка малого бізнесу.

5. Цифровізація платіжної інфраструктури, зокрема через впровадження національної цифрової валюти – е-гривні, що сприятиме прозорості операцій та зниженню витрат на обіг готівки.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки: система безготівкових розрахунків є невід'ємною складовою сучасної економіки України, яка має значний потенціал для розвитку в умовах цифровізації. Успішна реалізація запропонованих заходів сприятиме подальшому поширенню безготівкових операцій, зниженню витрат на їх обслуговування, підвищенню рівня фінансової інклюзії та забезпеченню надійності платіжної інфраструктури.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що безготівкові розрахунки є важливим чинником економічного зростання, прозорості фінансових операцій та інтеграції України у світовий фінансовий простір. Подальше вдосконалення системи потребує комплексного підходу, що включає технологічне оновлення, удосконалення регуляторного середовища та підвищення довіри населення до цифрових фінансових інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антимонопольний комітет України (2023, 8 грудня). Конкуренція на ринку банківських послуг: АМКУ надав пропозиції Кабміну. <https://amcu.gov.ua/news/konkurenciya-na-rinku-bankivskih-poslug-amku-nadav-propoziciyi-kabminu?fbclid=IwAR1gAdojV29HOE8ZuN7nj9j3YdH5eDIItC2DCi7xiYobTnEG-KotlP3i-l0>.
2. Андрушків І. П., Надієвець Л. М. Діджиталізація в банківському секторі: світовий та вітчизняний досвід. Проблеми економіки. 2018. № 4. С. 195–200.
3. Баранник Л.Б. Фінансова стабільність крізь призму існуючих соціальних та економічних проблем / ДДАЕУ. Дніпро, 2021. С. 22-25.
4. Банківська система: навчальний посібник / укл.: П.О. Нікіфоров, О.М. Гладчук, М.Г. Марич, М.П. Федишин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. 2023. 224 с
5. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. / укл. Гладчук О.М.,Ткачук І.Я., Харабара В.М. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2024. 221 с.
6. Банківська система: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. - 580 с.
7. Беззуб Р.Ю. Проблеми розвитку небанків в Україні. Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці : матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 14 квітня 2019 р. С. 57-59.
8. Береславська О.І. Діяльність банків на ринках цінних паперів України. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2016. №2. С. 21–30.

9. Бойчук А. О., Форкун І. В. Інструменти банківського регулювання для забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених ХНУ / Хмельницький, 2021. С. 37-40

10. Бублик Є.О. Обмеження готівкових розрахунків в Україні. Економіка і прогнозування. 2013. № 2. С. 34-42.

11. Варцаба В.І., Заславська О.І. Сучасне банківництво: теорія і практика: Навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с

12. Варцаба В.І. Оцінка фінансової стійкості банківської системи України та шляхи її зміцнення в умовах пандемії коронавірусу. Науковий вісник Ужгородського Університету / Ужгород, 2021. С.107-113

13. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту © Програма розвитку ООН, 2023. 84с.

14. Вовченко О.С. Сучасні методичні підходи до оцінки фінансової стабільності банків. Науковий вісник ПУЕТ / Полтава, 2016. Вип. № 5 (77). С. 161-169

15. Гарматій Н. Моделювання динаміки розвитку та вдосконалення банківських установ інструментарієм кластерного аналізу. Н. Гарматій, Ю. Волобуєва, С. Гарматій, С. Сюрпіта. Соціально-економічні проблеми і держава. 2021. Вип. 2 (25). С. 136-148

16. Глущенко В.В. Економічна безпека фінансових установ: монографія/ В.В. Глущенко, Г.О. Дорошенко, Н.О. Дорошенко. Вид.во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 232 с.

17. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.12. 2012. С. 194 – 198.

18. Горалько О. В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави. Науковий вісник Львівського держаного університету внутрішніх справ. 2011. № 2. С. 328-337.

19. Діденко С. Кінець монополії держбанків: Україна запроваджує європейську концепцію Open Banking. News.ua. URL: <https://ua.news.ua/konetsmonopolyy-gosbankov-ukrayna-vnedryaet-evropejskuuyu-kontseptsyyuopen-banking/>

20. Давиденко Н.М. Концептуальна модель оцінки фінансового стану банківських установ. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 9. С. 30–37.

21. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. Фінансовий простір. № 2 (6). 2012. С. 11 – 15.

22. Закон України «Про платіжні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

23. Криховецька З. М., Кохан І. В. Проблеми та шляхи вдосконалення формування фінансових ресурсів банків. Економіка та суспільство, 2022. Вип. № 39.

24. Костюченко О. Є., Палатах В. І. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 7. Частина 5. С. 24- 27.

25. Куліш А.Ю. Стан та аналіз безготівкових розрахунків в Україні та особливості їх обліку на вітчизняних підприємствах. Економічні науки. 2016. № 2. С. 116–119

26. Марич М. Г. Фінансова стійкість банківської системи України / Львів, 2021. С. 9-11.

27. Мінфін. Показники діяльності банків за 2022 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2022-12/>

28. Мінфін. Показники діяльності банків за 2021 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2021-12/>

29. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: Ліпкан. К.: Текст, 2005. 350 с.

30. Основні показники діяльності банків України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2023-10-01.xlsx

31. Офіційний сайт Мінфін: Фондові індекси:
<https://index.minfin.com.ua/markets/stock/>
32. Полуянов В. Особливості та чинники фінансової стійкості банківської системи України. Вісник студентського наукового товариства «Ватра» ВТЕІ ДТЕУ / Вінниця, 2022. С. 143-149.
33. Положення з питань безготівкових розрахунків. URL:
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/polojennya-z-pitan-bezgotivkovih-rozrahunkiv>
34. Рубченко Т. І., Гасій О. В. Сутність фінансової стабільності банків ПУЕТ. Полтава, 2022. С. 78-80.
35. Рейтинг стійкості банків за підсумками 4 квартала 2023 : Minfin.
URL : <https://minfin.com.ua/banks/rating/?date=2024-01-01>
36. Платіжні системи : конспект лекцій / укладачі: О. С. Кушнерьов, Т. В. Доценко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 268 с.
37. Перекрест М.І., Шелеметьєва Т.В. Загальні підходи до забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 14 квітня 2020 р. Кропивницький, 2020. С. 263–264
38. Постанова НБУ «Про збільшення капіталу банків України». – Режим доступу : <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27072754>
39. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні Постанова України. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/123.pdf
40. НБУ. Огляд банківського сектору. Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=37585678>
41. Фінансові операції депозитних корпорацій. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua>
42. Фінансові показники «Кількість клієнтів та рахунків в банках, 2023 рік». URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-kliiyentiv-ta-rahunkiv-v-bankah-2023-rik>

43. Фінансові показники «Безготівкові розрахунки з використанням платіжних терміналів, І півріччя 2024 року».URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-z-vikoristannyam-platijnih-terminaliv-i-pivrichchya-2024-roku>

44. Хайлова Т.В., Кувшинчикова А.С. Деякі питання безготівкових розрахунків і шляхи їх вирішення. Економіка та право. 2014. № 1. С. 103-107.

45. Чкан І. О. Безготівкові розрахунки – сучасний спосіб оплати. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2014. № 27. С. 121- 124.

46. Що таке Інтернет-банкінг? : Дія. Бізнес. URL : <https://business.diia.gov.ua/handbook/finansovij-menedzment/so-take-internetbanking>

47. P2P-платежі: вся актуальна інформація про ці перекази : Fin.do. URL : https://www.fin.do/uk/blog/85_p2p-platizh

48. Pramana E. Cashless Payment: The Definition, Examples, and The Benefits : Asppireapp. URL : <https://aspireapp.com/id/blog/what-is-cashless-paymentmethod>

49. SWIFT : official page. URL : <https://www.swift.com/>

50. Zadorozhnyi Z.-M., Muravskiy V., Shevchuk O. Management accounting of electronic transactions with the use of cryptocurrencies. Financial And Credit Activity: Problems of Theory And Practice. 2018. № 3 (26). P. 169–177

ДОДАТКИ

Додаток А

Розширена класифікація банківських послуг

КАТЕГОРІЯ ПОСЛУГИ	ТИП ПОСЛУГИ	ОПИС	ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ	УМОВИ НАДАННЯ
ОСНОВНІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ	Залучення депозитів	Залучення коштів клієнтів на ощадні, поточні та строкові депозити з можливістю нарахування відсотків.	Фізичні та юридичні особи	Доступна в будь-який час
	Кредитування	Надання кредитів фізичним і юридичним особам на різні цілі: іпотека, автокредит, споживчі та бізнес-кредити.	Фізичні та юридичні особи	Вимагає оцінки кредитоспроможності
	Ведення рахунків	Відкриття та обслуговування поточних рахунків для зберігання і розпорядження коштами.	Фізичні та юридичні особи	Вимагає особистої ідентифікації
	Платіжні послуги	Проведення платежів, переказів коштів між рахунками, обробка міжнародних переказів та валютних операцій.	Фізичні та юридичні особи	Доступні через інтернет-банкінг та відділення
	Касове обслуговування	Обслуговування готівкових операцій (внесення, зняття коштів), валютний обмін, інкасація.	Юридичні особи, фізичні особи	Виконується через каси банку
ДОДАТКОВІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ	Фінансовий лізинг	Надання активів (наприклад, автомобілів, обладнання) в оренду з правом викупу.	Юридичні особи, фізичні особи	Вимагає аналізу фінансової стабільності клієнта
	Факторинг	Викуп банком прав вимоги до боржників клієнта, що дозволяє клієнту отримати кошти за товар або послуги раніше.	Підприємства	Виконується для скорочення дебіторської заборгованості
	Гарантії та акредитиви	Надання фінансових гарантій виконання зобов'язань	Юридичні особи, великі підприємства	Для захисту інтересів при міжнародних угодах

		клієнтом або забезпечення платежів акредитивом у міжнародних операціях.		
	Інвестиційні послуги	Консультації щодо інвестування, управління активами, формування інвестиційного портфеля.	Фізичні особи, великі компанії	Вимагає аналізу ризиків та фінансових можливостей
	Консультаційні послуги	Надання професійних консультацій з питань фінансів, оподаткування, управління капіталом.	Фізичні особи, компанії	Доступні на платній основі
	Управління капіталом	Довірче управління коштами клієнта для інвестування в різні активи з метою отримання прибутку.	Заможні клієнти, компанії	Договір про довірче управління
СПЕЦІАЛІЗОВАНІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ	Ескроу-рахунки	Спеціальні рахунки для зберігання коштів до моменту виконання певних умов угоди між сторонами.	Юридичні особи, фізичні особи	Використовується в угодах з нерухомістю, великими закупівлями
	Обслуговування карткових рахунків	Випуск і обслуговування дебетових, кредитних та преміальних карток для здійснення платежів та зберігання коштів.	Фізичні особи, компанії	Залежить від типу карткового продукту
	Онлайн-банкінг	Надання доступу до банківських послуг через мобільні додатки та веб-платформи: проведення операцій, управління рахунками.	Фізичні особи, юридичні особи	Доступний цілодобово
	Торгівля цінними паперами	Надання можливості купівлі-продажу акцій, облігацій, інших цінних паперів.	Заможні клієнти, інвестори	Вимагає ліцензії та відповідної акредитації
	Валютні операції	Обмін валют, операції з іноземними валютами на міжнародних ринках.	Фізичні особи, компанії	Вимагає доступу до валютних ринків
	Страховання	Пропозиція страхових продуктів, таких	Фізичні особи, компанії	Партнерство зі страховими компаніями

		як медичне страхування, страхування майна, життя, для захисту від фінансових ризиків.		
ІННОВАЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ	Мобільний банкінг	Доступ до банківських послуг через мобільний додаток для смартфонів.	Фізичні особи, юридичні особи	Постійний доступ через мобільні пристрої
	Блокчейн-транзакції	Технологія розподілених реєстрів для забезпечення безпеки та прозорості операцій.	Фізичні особи, компанії	Використовується для операцій з високим рівнем захисту
	Платіжні рішення для малого бізнесу	Надання малим підприємствам інструментів для обробки платежів, інтернет-магазинів, онлайн-рахунків та електронних переказів.	Малий та середній бізнес	Використовується для підтримки електронної комерції
	Кібербезпека та захист даних	Надання послуг з кібербезпеки для забезпечення захисту персональних і фінансових даних клієнтів.	Юридичні особи, фізичні особи	Вимагає постійної модернізації та оновлення
ПОСЛУГИ ДЛЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ	Корпоративне фінансування	Фінансування великих корпоративних проєктів, зокрема злиттів і поглинань, капіталовкладень.	Великі компанії	Договірні відносини з банком
	Управління ризиками	Надання послуг із захисту від ринкових, кредитних і операційних ризиків для бізнесу.	Компанії, корпорації	Вимагає детального аналізу ринкових ризиків
	Кредитні лінії для підприємств	Надання кредитних ліній для оперативного поповнення обігових коштів підприємств.	Підприємства	Наявність забезпечення і фінансової звітності
	Синдіковані кредити	Надання великих кредитів для фінансування масштабних проєктів через об'єднання кількох банків.	Великі корпорації	Підписання кредитного договору між банками